

Орбець К.М.,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінально-правової політики,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ КРИМІНАЛЬНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ, ЯКІ ВЧИНЕНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1. Поширення корупції є однією з серйозних перешкод на шляху євроінтеграції України та державного розвитку. У висновках Звіту Європейської комісії щодо України за 2023 р., що стосуються боротьби з корупцією, серед іншого наголошується на необхідності зусиль для подальшого впорядкування та вдосконалення матеріального та процесуального кримінального права [1, с. 6]. В Антикорупційній стратегії на 2021-2025 роки визнається проблема невідповідності міжнародним стандартам положень кримінального законодавства, які стосуються кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, їх неузгодженості між собою та з положеннями кримінального процесуального законодавства і Закону України «Про запобігання корупції». Констатується, що наслідком цієї проблеми є те, що у значній частині випадків особи, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення, звільняються від кримінальної відповідальності та/або покарання [2, с. 52]. Більш детально ця проблема розкривається в п. 3.3 Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, зокрема, вказано на те, що, за висновками експертів, перелік кримінальних правопорушень, наведений у примітці до ст. 45 КК України, містить посилання на окремі кримінальні правопорушення, які не є корупційними, і навпаки – не передбачає посилань на кримінальні правопорушення, які містять ознаки корупції; формулювання складу корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень підлягає уточненню відповідно до змісту міжнародних конвенцій; окремі положення, що стосуються наслідків вчинення корупційних та пов'язаних з

корупцією кримінальних правопорушень, є суперечливими та не підлягають однозначному тлумаченню тощо [3]. Звідси випливає, що на міжнародному та національному рівні визнається необхідність удосконалення кримінально-правових та інших засобів боротьби з корупцією.

2. Повномасштабний етап російської збройної агресії проти України, який розпочався 24 лютого 2022 р. і триває досі, на нашу думку, не просто загострив загальні проблеми боротьби з корупцією, які існували й раніше та виходять за межі нашого дослідження, а й породив нові. В основі останніх лежать зміни у характері та ступені суспільної небезпечності корупційних кримінальних правопорушень, викликані впливом умов воєнного стану в Україні. Так, додатковим факультативним об'єктом цих діянь у низці випадків можуть виступати суспільні відносини, що забезпечують різні сфери національної безпеки держави, насамперед її обороноздатність. Наприклад, наявність корупційних схем може ускладнювати чи навіть унеможливлювати постачання військовослужбовцям зброї та інших предметів як військового, так і невійськового призначення, перешкоджати виконанню бойових завдань та послаблювати боєздатність окремих військових частин, ускладнювати проведення мобілізаційних заходів, підривати авторитет державної влади в очах населення та іноземних партнерів тощо. Отже, суспільні відносини, що зазнають посягань унаслідок корупційних кримінальних правопорушень, стали більш комплексними через загрозу існування самої Української держави. Поряд із цим зростає і ступінь суспільної небезпечності досліджуваних діянь.

3. Ті зміни, які були внесені до закону про кримінальну відповідальність після 24 лютого 2022 р., відображають різну оцінку законодавця трансформацій суспільної небезпечності конкретних корупційних діянь. Зокрема, особливо кваліфікуючу ознаку – вчинення діяння в умовах воєнного стану – додано до складу привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ч. 4 ст. 191 КК). Слід звернути увагу, що ця обставина обтяжує відповідальність незалежно від того, у якій формі та яким саме спеціальним суб'єктом вчинено кримінальне правопорушення, тобто поширюється

не лише на відповідне корупційне правопорушення. У той же час вичерпний перелік корупційних кримінальних правопорушень, наведений у примітці до ст. 45 КК України, не зазнав жодних змін, а в абсолютній більшості складів умови воєнного стану не отримали самостійного законодавчого закріплення. Винятком є хіба що діяння, передбачене ст. 410 КК («Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»), що належить до корупційних у випадку вчинення його військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем, у якому умови воєнного стану й раніше визнавалися ознакою особливо кваліфікованого складу. Узагальнюючи наведені положення, не можна не визнати, що в цілому умови воєнного стану як обстановка вчинення корупційних кримінальних правопорушень, що спроможна підвищувати ступінь їх суспільної небезпечності, не отримала належної юридичної оцінки з боку законодавця. Тоді як для деяких інших груп кримінальних правопорушень (наприклад, проти власності) такі новели були запроваджені.

4. Питання про те, яким має бути перелік корупційних правопорушень, є досить спірним. Головна вада законодавства полягає в тому, що не вироблені родові ознаки корупційних кримінальних правопорушень, а тому відсутні критерії віднесення до їх переліку тих чи інших суспільно небезпечних діянь. Через це норма-дефініція, закріплена у примітці до ст. 45 КК, не здатна визначити напрями подальших законодавчих змін у сфері кримінально-правової боротьби з корупційними кримінальними правопорушеннями та відобразити суспільну небезпечність останніх [4, с. 303]. Умови воєнного стану ще більше загострюють цю проблему, адже зростає загалом кількість діянь, що посягають на національну безпеку України, а серед них – і таких, що вчиняються службовими особами з використанням свого службового становища. Досить показовим є положення, викладене у проекті закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану»

№ 7348 від 04.05.2022 р., у якому було запропоновано доповнити ст. 111 КК України ч. 3 такого змісту: «У період дії воєнного стану та протягом одного року після його припинення чи скасування незаконне збагачення – набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, є державною зрадою» [5]. Не оцінюючи доцільність таких законодавчих змін, можна все ж погодитися, що в деяких випадках ступінь суспільної небезпечності окремих корупційних кримінальних правопорушень, що вчинені в умовах воєнного стану, може наближатися до ступеню суспільної небезпечності злочинів, які закріплені у розділі I Особливої частини КК України.

Таким чином, наразі актуальними видаються 3 основних напрямки вдосконалення закріплення системи корупційних кримінальних правопорушень (зокрема, й тих, що вчинені в умовах воєнного стану) у КК: 1) вироблення загальної дефініції з зазначенням родових ознак; 2) збільшення кількості кримінальних правопорушень, що містять корупційні ризики, у яких кваліфікуючою ознакою визнаватиметься вчинення діяння службовою особою з використанням свого службового становища, наприклад, у злочинах проти основ національної безпеки України, у сфері господарської діяльності тощо; 3) уточнення переліку корупційних кримінальних правопорушень. Так, видається слушним додати до нього діяння, вчинені службовими особами з використанням свого службового становища, передбачені ст.ст. 201 – 201-2, 206, 206-2, 210 КК України та ін.

5. З урахуванням того, що умови воєнного стану при вчиненні корупційних кримінальних правопорушень не завжди, а лише в деяких випадках свідчать про підвищення ступеню суспільної небезпечності конкретного кримінально протиправного діяння, можна запропонувати закріпити як особливо кваліфікуючу ознаку вчинення діяння «з використанням умов воєнного стану», а не просто «в умовах воєнного стану». Наведені терміни досить суттєво відрізняються за своїм значенням [6, с. 1245]. Ця пропозиція не стосується тих діянь, які за умов воєнного стану завжди стають більш небезпечними (ст. 410 КК), – щодо них доцільно

залишити ознаку «в умовах воєнного стану». Закріплення «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій» лише як обставини, що обтяжує покарання (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України), на наш погляд, є недостатнім заходом кримінально-правової боротьби з такими діяннями, оскільки зазначені умови розширюють коло суспільних відносин, яким заподіюється шкода або створюється реальна можливість її заподіяння й, отже, суттєво позначаються на їх суспільній небезпечності.

6. Підсумовуючи викладене, зауважимо, що умови воєнного стану зумовлюють потребу у боротьбі з корупцією з застосуванням більш суворих кримінально-правових та інших заходів. Адже правомірна та ефективна діяльність службових осіб належить до важливих чинників збереження суверенітету України, що перебуває під постійною загрозою з боку держави-агресора.

Список використаних джерел:

1. Ukraine 2023 Report. European Commission. Brussels, 8.11.2023. SWD(2023) 699 final. 151 p. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (дата звернення: 20.12.2023).

2. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. 55 с. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf> (дата звернення: 20.12.2023).

3. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.12.2023).

4. Оробець К.М. Деякі проблеми криміналізації та декриміналізації корупційних злочинів у контексті аксіологічного підходу. *Порівняльно-аналітичне право* : електр. наук. видання. 2018. № 5. С. 302-304. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/5_2018.pdf (дата звернення: 20.12.2023).

5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану : Закон України (Проект). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1288571> (дата звернення: 20.12.2023).

6. Орбець К.М. Кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану: суспільна небезпечність та законодавче закріплення. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* : Scientific monograph. Riga : “Baltija Publishing”, 2022. С. 1240-1246. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6374/13410-1> (дата звернення: 20.12.2023).